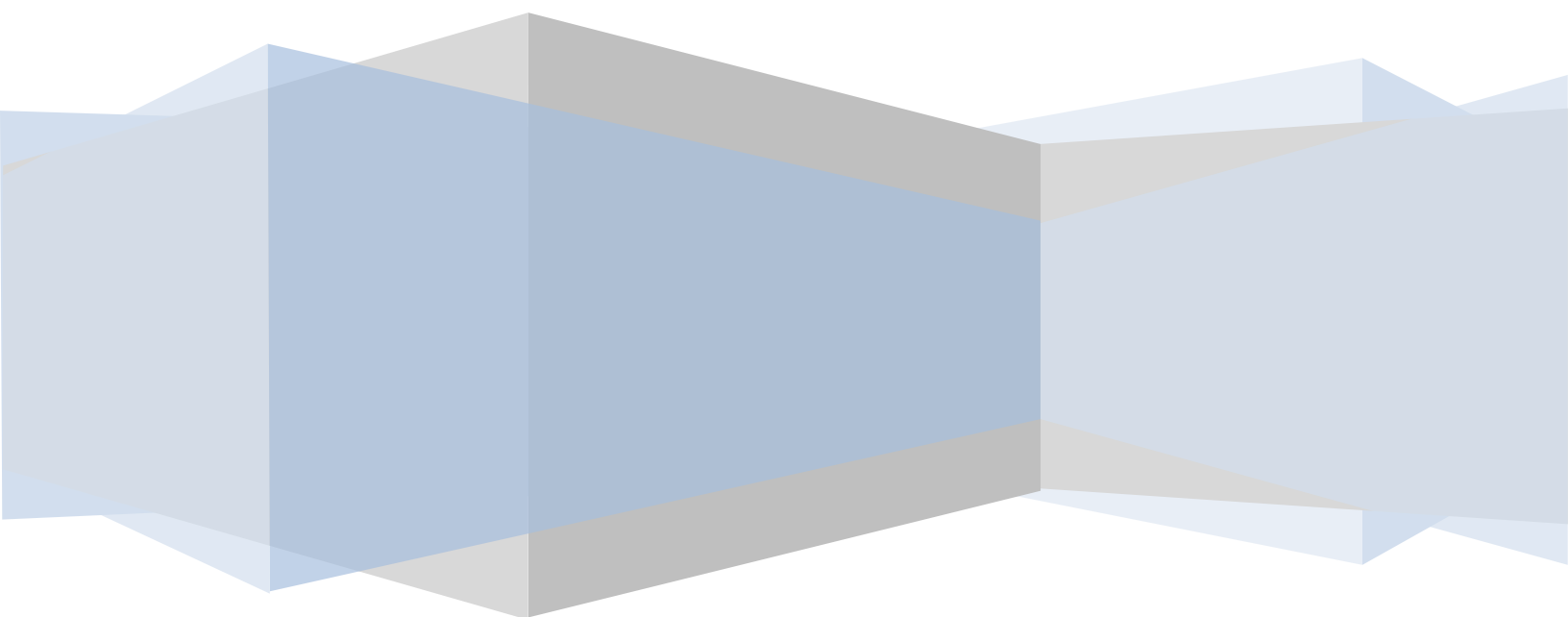

Canada

**Borba protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori –
mehanizmi zaštite, koordinacija, stavovi laičke i
stručne javnosti**

Crnogorski Ženski Lobi

Borba protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori – mehanizmi zaštite, koordinacija, stavovi laičke i stručne javnosti

Publikacija predstavlja dio projekta *Podržimo žrtve trafikinga, dječjeg prosjačenja i prisilnih brakova* koji sprovodi Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) u saradnji sa NVO Crnogorski ženski lobi, uz podršku Kanadske ambasade u Beogradu. Termini koji su u ovoj publikaciji izraženi u muškom gramatičkom rodu, podrazumijevaju prirodni muški i ženski rod lica na koje se odnose. Sadržaj publikacije predstavlja isključivu odgovornost priređivača i ne odražava nužno stavove donatora.

© Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)

Izdavač:

Centar za demokratiju i ljudska prava - CEDEM (www.cedem.me)

Za izdavača:

Mr Nenad Koprivica

Priredili:

Doc.dr Miloš Bešić
Marija Vuksanović

Saradnice:

Aida Petrović
Valentina Vlahović

Lektura i korektura:

Andrijana Mašanović

Dizajn i grafika:

Copy Centar, Podgorica

PREDGOVOR

Trgovina ljudima predstavlja globalni fenomen koji posebno pogađa postkonfliktne zemlje, zemlje u političkoj i ekonomskoj tranziciji, nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju, bilo da se pojavljuju kao zemlje porijekla i tranzita žrtava ili kao zemlje destinacije. Razvijeni migracioni tokovi, ali i određene društveno-ekonomske okolnosti koje pogoduju razvoju trgovine ljudima, poput visoke nezaposlenosti, siromaštva, socijalne isključenosti, političke nestabilnosti i izloženosti porodičnom nasilju, dodatno utiču na razmjere ovog fenomena. Povrede osnovnih ljudskih prava onih koji su predmet trgovine ljudima, poput prava na život, prava na dostojanstvo i sugurnost ličnosti i prava na slobodu kretanja, predstavljaju uzrok, ali i nužnu posljedicu trgovine ljudima. Zbog toga je posebno važno da sve mjere koje se preduzimaju na planu sprječavanja i suzbijanja trgovine ljudima imaju jasan fokus na zaštiti ljudskih prava žrtava, posebno imajući u vidu da one najčešće dolaze iz ranjivih i neprivilegovanih zajednica, kao što su migranti, interno raseljena lica, izbjeglice i tražioci azila.

Trgovina ljudima, posebno njeni organizovani oblici, prisutni su u regionu Zapadnog Balkana od kraja osamdesetih godina prošlog vijeka, ali su efikasniji sistemski naponi za njeno suzbijanje uspostavljeni u Crnoj Gori tek prije jednu deceniju. Poput drugih država u regionu, i Crna Gora se najčešće karakteriše kao zemlja porijekla i tranzita, u manjem obimu i krajnje destinacije za žrtve trgovine ljudima. Osim seksualne i radne eksploatacije kao dominantnih oblika eksploatacije žrtava trgovine ljudima, prisutan je, mada u manjoj mjeri, određeni porast interne trgovine ljudima, kao i drugi oblici eksploatacije, poput prinude na vršenje krivičnih djela, prisilnih brakova i prinudne prošnje, posebno od strane djece.

Žrtve trgovine ljudima u Crnoj Gori su uglavnom djevojčice i žene iz Istočne Evrope i drugih zemalja Balkana, uključujući i Srbiju i Kosovo, koje migriraju ili se krijumčare na putu ka Zapadnoj Evropi i postaju predmet trafikinga u Crnoj Gori. S tim u vezi, naponi koje ulaže Vlada Crne Gore u rješavanju ovog problema, pokazali su se nedovoljnim zbog zvaničnog stava vlasti da organizovani trafiking ne postoji, već da se radi o pojedinačnim slučajevima. Nameće se pitanje: u čemu je problem ili ih ima više?

Publikacija koja je pred Vama upravo ima za cilj da reaktuelizuje temu borbe protiv trgovine ljudima u kontekstu obaveza Crne Gore u procesu pristupanja Evropskoj uniji, ali i da pokuša da pruži odgovore na neke od ključnih problema vezanih za trgovinu ljudima. Osim toga, cilj nam je i da povećamo vidljivost žrtava i njihovih potreba, kao i definišemo određene preporuke za prevenciju i zaustavljanje organizovane trgovine ljudima u Crnoj Gori, sa posebnim naglaskom na podizanju svijesti građana i saradnji sa nevladinim organizacijama koje u kontinuitetu, često na volonterskoj osnovi i bez dovoljno snažnog i održivog učešća države, pružaju nesebičnu podršku i pomoć žrtvama trafikinga.

Podgorica, mart 2015.

Aida Petrović, Crnogorski ženski lobi

Nenad Koprivica, CEDEM

1. Opšte napomene u vezi sa trgovinom ljudima

Trgovina ljudima se smatra jednim od tri najrazvijenija i najprofitabilnija oblika organizovanog kriminalnog djelovanja, pored trgovine narkoticima i ilegalne trgovine oružjem. Cilj ove trgovine je ostvarivanje profita kroz (re) eksploataciju, najčešće seksualnu ili radnu, uključujući i prinudni rad, prinudno prosjačenje, ilegalno usvojenje ili trgovinu organima.

Najčešće se za fenomen trafikinga vezuje seksualna eksploatacija djevojčica i žena (s tim u vezi, sve su češće debate da li treba depenalizovati seksualni rad), ali usljed migracija i rastuće potražnje za jeftinom radnom snagom i jeftinim uslugama, raste i radna eksploatacija čije su žrtve najčešće muškarci. Trgovina ljudima podrazumijeva bliski nadzor i kontrolu nad ponašanjem žrtava čije je kretanje često ograničeno, između ostalog kroz primjenu sile, ucjene i prijetnji. Međutim, bez obzira na složenost ovog fenomena, izuzetno negativne posljedice koje žrtve trpe, te visoke zarade trafikantata koje se mjere milijardama dolara godišnje, sankciona politika, globalno posmatrano, nije dovoljno efikasna i rijetko rezultira „razbijanjem“ lanaca organizovane trgovine ljudima.

Borbu protiv trgovine ljudima otežava i nedostatak preciznih podataka na osnovu kojih bi se mogla izmjeriti rasprostranjenost ovog problema na globalnom, regionalnom ili nacionalnom nivou, zbog toga što se eksploatacija odvija u sferi crne ili sive ekonomije. Nadležni organi vode evidencije prema broju formalno identifikovanih lica kojima je priznat status žrtve, broju podignutih krivičnih prijava za krivična djela trafikinga, broju učinilaca i oštećenih koji su tim prijavama obuhvaćeni ili sudski procesuiranih slučajeva. Određeni broj žrtava „prolazi“ kroz više organizacija i institucija i u svakoj od njih se posebno registruje. Kako je poređenje pojedinačnih slučajeva teško izvršiti i uglavnom takve vrste analiza ne postoje, izvjesna su preklapanja u evidentiranju broja žrtava. Ipak, uprkos odsustvu sveobuhvatnih podataka, prema procjenama Ujedinjenih nacija, 700.000 djece, žena i muškaraca svake godine postanu žrtve trgovine ljudima, dok Stejt department (State Department) procjenjuje da ova cifra iznosi čak 900.000.¹

Iako je nasilje gotovo nužno pratilac trgovine ljudima, posljednjih godina je primjetno da eksploatacija žrtava trgovine ljudima može biti praćeno smanjivanjem ili čak i potpunim odsustvom fizičkog nasilja i boljim uslovima rada, što govori u prilog činjenici da trgovci ljudima primjenjuju sve suptilnije taktike u izbjegavanju krivične odgovornosti, između ostalog, i kroz kreiranje situacija i uslova u kojima se eksploatacija pokušava legitimizovati kroz „dobrovoljni“ pristanak eksploatisanih lica. Ponekad se dešava da žrtve napuste lanac trgovine i bez pomoći policije, klijenta ili trećeg lica, na način što trafikant procijeni da eksploatacijom te žrtve, zbog njenog lošeg psihofizičkog stanja, ne može ostvariti željenu zaradu. Ovakvi slučajevi često ostaju neprijavljeni i kao takvi ne ulaze u zvaničnu statistiku koja bi trebalo da odlikava stanje u oblasti trgovine ljudima.

2. Međunarodni pravni okvir koji se odnosi na suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima

Međunarodni pravni okvir u ovoj oblasti čini više međunarodnih ugovora i pratećih protokola: UN Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (UNTOC) i dopunski protokoli -

---

¹ Podatak preuzet iz dokumenta *Trgovina ljudima u Republici Srbiji – Izvještaj za period 2000 – 2010*, Akcija protiv trgovine ljudima (ASTRA), Beograd, 2011. godine, str.48, dostupno putem linka: <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/palermo-2010-SRP-web.pdf>

Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom, naročito ženama i djecom, koji su usvojeni u Palermu, decembra 2000. godine, kao i Konvencija Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima i preporuke Ekspertske grupe Savjeta Evrope (GRETA) o aktivnostima protiv trgovine ljudima. Posebno je važno napomenuti Palermo protokol, odnosno Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kako glasi njegov pun naziv. Naime, iako je trgovina ljudima bila prepoznata i ranije, sve do usvajanja Palermo protokola (koji je stupio na snagu 25. decembra 2003. godine) nije postojao međunarodni konsenzus o tome na koji način treba definisati pojam trafikinga, što je umnogome uticalo na otkrivanje i kažnjavanje ovog krivičnog djela.

Naime, Palermo protokol predstavlja prvi globalni dokument koji sadrži međunarodno priznatu i pravno obavezujuću definiciju trgovine ljudima. Prema ovoj definiciji, trgovina ljudima predstavlja vrbovanje, prevoz, premještanje, pružanje utočišta i prihvata osoba putem prijetnje, sile, prinude, otmice, prevare, zloupotrebe ugroženog položaja, davanja novčanih sredstava ili nekog drugog oblika prinude kako bi se postigla kontrola nad drugom osobom u svrhu seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada, trgovine organima ili ropstva. Definicijom su „pokriveni“ svi oblici trgovine ljudima na nacionalnom ili međunarodnom nivou, bez obzira na to da li su povezani sa organizovanim kriminalom.

Pored odredbi o kriminalizaciji trgovine ljudima, Palermo protokol posvećuje posebnu pažnju zaštiti i pomoći žrtvama, naročito ženama i djeci, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava i unaprjeđivanje prekogranične saradnje (između država potpisnica) u oblasti prevencije i zaštite žrtava. Ne manje važna je i činjenica da Protokol po prvi put povezuje trgovinu ljudima sa sporazumima o ljudskim pravima koji uređuju pitanja prinudnog rada, ropstva (kao i prakse slične ropstvu i servitutu), ne tretirajući ih kao odvojene i/ili različite oblike kršenja ljudskih prava i slobode, a slijedeći principe nedjeljivosti i uzajamne međuzavisnosti ljudskih prava. Evropski sud za ljudska prava je u presudi „*Rantsev protiv Kipra i Rusije*“² iznio mišljenje po kojem trgovina ljudima spada u okvir člana 4 Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji zabranjuje ropstvo, servitut i prinudni rad, te da žrtve trgovine ljudima uživaju zaštitu u smislu ovog člana Konvencije, bez razlike u odnosu na to na koja tri tipa zabranjenog ponašanja se primjena Konvencije odnosi.³

Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, UN Konvencija o pravima djeteta, Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta koji se odnosi na prodaju djece, dječiju prostituciju i dječiju pornografiju i Konvencija o najtežim oblicima dečjeg rada Međunarodne organizacije rada (IOM) takođe pružaju smjernice za tumačenje pojma eksploatacije u ovom kontekstu, posebno u odnosu na obavljanje bilo kakvog posla sa punim radnim vremenom od strane djece mlađe od 14 godina (u razvijenim zemljama, mlađe od 15 godina) i obavljanje poslova visokog rizika od strane lica mlađih od 18 godina, poput rudarstva, pomorstva ili pružanja seksualnih usluga, koji se bez izuzetka smatraju eksploatacijom.

---

² Evropski sud za ljudska prava, *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, br. 25965/04 od 7. januar 2010, dostupno na linku: www.interights.org/rantsev

³ Sud u naznačenoj presudi navodi da se trgovina ljudskim bićima, kao i ropstvo, po samoj svojoj prirodi i po svrsi eksploatacije, zasniva na ispoljavanju moći povezanom sa pravom svojine, te da se u tom kontekstu ljudska bića tretiraju kao roba koja se kupuje i prodaje, i primorava na prinudni rad, za malu ili često nikakvu naknadu, u industriji seksa, ali i u drugim oblastima.

Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima, koju je 2005. godine usvojio Savjet Evrope, predstavlja evropski instrument koji tretira trgovinu ljudima kao kršenje ljudskih prava i poziva na sveobuhvatnije djelovanje na međunarodnom planu sa ciljem suzbijanja i kažnjavanja trgovine ljudima, posebno naglašavajući značaj efikasne istrage i krivičnog gonjenja. Konvencija sadrži odredbe koje se odnose na identifikovanje žrtava, zaštitu privatnosti, pomoć žrtvama, nadoknadu štete i pravnu zaštitu, kao i repatrijaciju i povratak žrtve. Veoma važna je i odredba o izuzeću žrtve od krivične odgovornosti za djela koja je počinila usljed toga što je žrtva trgovine ljudima. Osim toga, Konvencijom se uspostavlja specifični nadzorni mehanizam - GRETA (Ekspertska grupa za suzbijanje trgovine ljudima). Konvencijom se pozivaju države potpisnice da pored osnovnog oblika krivičnog djela trgovine ljudima, inkriminišu i druge oblike eksploatacije ljudskih bića, posebno žena i djece.

Bitno je pomenuti i Preporuke principa i smjernica o ljudskim pravima i trgovini ljudima, uz Izvještaj za ekonomski i socijalni savjet (E/2002/68/Add. 1) Visokog komesara UN-a za ljudska prava. Ovaj dokument sadrži skup principa o ljudskim pravima i trgovini ljudima, od kojih su najvažniji sljedeći:

- Lica koja su bila predmet trgovine neće biti pritvorena, osuđena ili krivično gonjena zbog nelegalnosti svog ulaska ili boravka u zemlji tranzita ili krajnjeg odredišta ili zbog umiješanosti u nezakonitu aktivnost do mjere ako je ona direktna posljedica položaja lica koje je bilo predmet trgovine.
- Države će obezbijediti da lica koja su bila predmet trgovine budu zaštićena od daljeg iskorišćavanja, zlostavljanja i da imaju pristup adekvatnom fizičkom i psihološkom zbrinjavanju koje neće biti uslovljeno saradnjom trgovanog lica u sudskim postupcima.
- Države će u odgovarajućim slučajevima zamrznuti i konfiskovati imovinu pojedinaca i pravnih lica uključenih u trgovinu ljudima. Koliko je moguće, konfiskovanu imovinu treba koristiti za podršku i kompenzaciju žrtvama trgovine ljudima.

Dokument takođe sadrži i smjernice koje se odnose na:

- *promociju i zaštitu ljudskih prava* (sa ciljem da se osigura da mjere borbe protiv trgovine ljudima nemaju diskriminatorni karakter;
- *identifikovanje žrtava i trgovaca ljudima* (posebno kroz izradu smjernica i procedura za državne službenike - policiju, graničnu službu, službenike za imigraciju i druge uključene u otkrivanje, prihvatanje i procesuiranje iregularnih migranata, sa ciljem brze i tačne identifikacije lica koja su predmet trgovine);
- *adekvatan odgovor organa koji sprovode zakon* (kroz odgovarajuće obuke za istragu i krivično gonjenje slučajeva trgovine ljudima i razumijevanje potreba žrtava, u saradnji sa nevladinim organizacijama);
- *posebne mjere zaštite i pomoći djeci žrtvama trgovine* (kroz procedure za brzo identifikovanje djece žrtava i pristup servisima prilagođenim djeci).

3. Inkriminacija trgovine ljudima u zakonodavstvu Crne Gore

Krivično djelo Trgovina ljudima regulisano je čl.444. Krivičnog Zakonika Crne Gore (prema izmjenama i dopunama iz 2013. godine)⁴ na sljedeći način: Ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zlopotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje,

---

⁴ "Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list CG" br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 i 56/2013.

prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, dovođenja u položaj slugе, ropstva ili ropstvu sličan odnos, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina. U skladu sa međunarodnim standardima, Krivični Zakonik predviđa teže oblike krivičnog djela trgovine ljudima, ako je riječ o učiniocu koji se bavi vršenjem tog djela ili je djelo izvršeno od strane grupe ili od strane organizovane kriminalne grupe. Djelo se smatra učinjenim prema maloljetnom licu i kada učinilac nije upotrijebio silu ili prijetnju.⁵ Međutim, KZ ne prepoznaje otmicu i prevaru kao način izvršenja krivičnog djela, niti predviđa kvalifikovani oblik ukoliko je djelo učinjeno na naročito svirep ili ponižavajući način, iako su ovi načini obuhvaćeni definicijom iz Palermo protokola i Konvencijom.

Krivično djelo Trgovina maloljetnim licima radi usvojenja regulisano je čl. 445. Krivičnog Zakonika (KZ): Ko oduzme lice koje nije navršilo četrnaest godina radi njegovog usvojenja protivno važećim propisima ili ko usvoji takvo lice ili posreduje u takvom usvojenju ili ko u tom cilju kupi, proda ili preda drugo maloljetno lice ili ga prevozi, obezbjeđuje mu smještaj ili ga prikriva, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina. Ako je djelo izvršeno na organizovan način od strane više lica, zapriječena je kazna zatvora od najmanje tri godine.

Krivično djelo Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu iz čl.446. KZ predviđa da će se onaj ko, kršeći pravila međunarodnog prava, stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugom licu ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji ovakvog lica ili podstiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu lica koje

---

⁵ „(1) Ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, dovođenja u položaj slugе, ropstva ili ropstvu sličan odnos, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

(2) Smatra se da je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu i kada učinilac nije upotrijebio silu, prijetnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja.

(3) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu ili je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno od strane službenog lica u obavljanju službene dužnosti ili je sa umišljajem doveden u opasnost život jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje tri godine.

(4) Ako je usljed djela iz st. 1 i 3 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda nekog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina.

(5) Ako je usljed djela iz st. 1 i 3 ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

(6) Ko se bavi vršenjem krivičnog djela iz st. 1 do 3 ovog člana ili je djelo izvršeno na organizovan način od strane više lica, kazniće se zatvorom najmanje deset godina.

(7) Ko koristi usluge lica za koje se zna da je prema njemu učinjeno djelo iz stava 1 ovog člana, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(8) Ako je djelo iz stava 7 ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.

(9) Pristanak žrtve prema kojoj je izvršeno djelo iz st.1 do 3 ovog člana bez uticaja je na postojanje tog krivičnog djela“.

izdržava ili o kojem se stara, kazniti zatvorom od jedne do deset godina. Bitno je pomenuti i čl. 295.a – Trgovina djelovima ljudskog tijela i čl. 295.b – Oglašavanje trgovine djelovima ljudskog tijela.

Kao ostala krivična djela koja su relevantna u kontekstu trgovine ljudima bitno je napomenuti i krivična djela protiv slobode i tjelesnog integriteta (otmica; prinuda; protivpravno lišavanje slobode; povreda slobode kretanja i nastanjivanja; zlostavljanje i mučenje; napuštanje nemoćnog lica; izlaganje drugog lica opasnosti; ugrožavanje sigurnosti), krivična djela protiv polne slobode (silovanje; obljuba nad nemoćnim licem; obljuba zloupotrebom položaja; nedozvoljene polne radnje; posredovanje u vršenju prostitucije), krivična djela protiv maloljetnih lica (podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa; navođenje maloljetnog lica na prisustvovanje polnim radnjama; prikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje djece za pornografiju; otmica maloljetnog lica; iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela protiv polne slobode prema maloljetnom licu; zanemarivanje i zlostavljanje maloljetnog lica; porodično nasilje), te krivična djela u vezi sa povredom prava na privatnost (neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka; neovlašćeno fotografisanje; povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki; narušavanje nepovredivosti stana).

Konačno, od značaja su i odredbe Zakonika o krivičnom postupku o ispitivanju oštećenih, svjedoka, uključujući mjere fizičkog obezbjeđenja svjedoka u toku postupka, mjere zaštite identiteta svjedoka (prikrivanjem izgleda svjedoka i svjedočenjem iz posebne prostorije uz promjenu glasa i lika svjedoka, posredstvom tehničkih uređaja za prenos zvuka i slike), institut zaštićenog svjedoka, te i mjeru isključenja javnosti sa glavnog pretresa. U skupštinskoj proceduri je i Predlog zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja⁶ koji je Vlada Crne Gore utvrdila na sjednici održanoj 20. novembra 2014. godine.

4. Strateške smjernice

Vlada Crne Gore je 2012. godine usvojila novu Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima 2012 – 2018 sa Akcionim planovima za 2012, 2013 i 2014. Ovim dokumentima su definisani ciljevi i pravci borbe protiv trgovine ljudima, kao i mjere za unaprijeđenje anti-trafiking mehanizama u javnom, privatnom i civilnom sektoru, poput jačanja vještina predstavnika institucija koji postupaju sa žrtvama trgovine ljudima, formiranja mobilnih timova, te izrade višejezičnog upitnika za identifikaciju žrtava.

Strategija obuhvata šest oblasti:

1. Prevenciju i edukaciju;
2. Identifikaciju žrtava;
3. Pomoć, zaštitu i reintegraciju žrtava;
4. Efikasno krivično gonjenje;
5. Međunarodnu saradnju;
6. Koordinaciju i partnerstvo;

Akcionni plan za implementaciju Strategije predviđa set mjera koje se, između ostalog, odnose na izradu i promociju standardizovanih pravila i politika za postupanje u slučajevima zloupotrebe položaja policije, specijalizovane obuke za predstavnike institucija i obezbjeđivanje uslova za bolju zaštitu svjedoka. Takođe, ovim dokumentima je naglašena obaveza da se obezbijede

---

⁶http://www.skupstina.me/~skupcg/skupstina/cms/site_data/DOC25/ZAKONI%20I%20IZVJESTAJI/662/62_0.PDF

adekvatna sredstva za efikasno obavljanje funkcija od strane Nacionalnog koordinatora i Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima kako bi ove institucije mogle imati aktivnu, visoko profilisanu ulogu u vođenju borbe protiv trgovine ljudima na nivou Crne Gore. Značajno je i to što se trgovina ljudima dovodi u vezu sa porastom migracionog pritiska u regionu, te se s tim u vezi predviđaju obuke o trgovini ljudima za pripadnike granične policije koja nadgleda tokove imigracije i emigracije, prikuplja dokaze o trgovini ljudima i iste prosljeđuje drugim agencijama kriminalističkih službi u zemlji.

Borba protiv trgovine ljudima tretirana je i Akcionim planom za pregovaračko poglavlje 24 koji sadrži niz mjera usmjerenih ka usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU, jačanju kapaciteta institucija za adekvatno prepoznavanje i reagovanje u borbi protiv trgovine ljudima i jačanje kapaciteta Skloništa za žrtve trgovine ljudima za pružanje kvalitetnih i raznovrsnih servisa zaštite i podrške.

Bitno je pomenuti i da je, uz podršku Misije OEBS-a u Crnoj Gori, od strane potpisnika Sporazuma o saradnji⁷ sačinjena Lista indikatora, usklađena sa nacionalnim referalnim mehanizmima za borbu protiv trafikinga,⁸ ali ista nije prosljeđena svim institucijama koje postupaju sa žrtvama, niti je pravno obavezujuća za institucije, što ne garantuje ujednačenu primjenu jedinstvenih indikatora u svim slučajevima trafikinga. Ozbiljan problem predstavljaju i nerazvijeni programi resocijalizacije i reintegracije žrtve nakon okončanja sudskog postupka i izlaska iz Skloništa, posebno nedostatak servisa stanovanja uz podršku i posredovanje u zapošljavanju za žrtve trafikinga. Nije razvijen ni sistem praćenja statusa žrtve nakon okončanja postupka (ukoliko se žrtva ne vrati u zemlju porijekla ili treću zemlju, već nastavi da boravi u Crnoj Gori), a što je od posebnog značaja za sprječavanje recidivizma koje je veoma prisutno kada je u pitanju trgovina ljudima.

5. Institucionalni okvir i ključni problemi u praksi

Nakon usvajanja prve Strategije za borbu protiv trafikinga 2003. godine, formirana je Radna grupa koju su činili predstavnici/ce Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete i nauke, kao i OEBS-a, Savjeta Evrope, Međunarodne organizacije za migracije i Konzulata SAD-a kao posmatrači. Radom radne grupe koordinira šef Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima koji je Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima. Obaveza Radne grupe je da putem detaljnih Akcionih planova prati implementaciju obaveza iz Strategije i o tome redovno informiše Vladu.

Vrhovni sud, VDT, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, JU Centar za podršku djeci i porodici Bijelo Polje, Crveni krst Crne Gore i NVO „Crnogorski ženski lobi“, „Sigurna ženska kuća“, „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja - Nikšić“, „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica“, „Dom nade“, „Institut socijalne inkluzije“ potpisali su 2013. godine Sporazum o međusobnoj saradnji u oblasti borbe protiv trafikinga. Koordinaciono

---

⁷ Za više informacija o Sporazumu pogledati poglavlje: Institucionalni okvir.

⁸ Referalni mehanizam (državni referalni mehanizam) je kooperativni okvir kroz koji državni faktori ispunjavaju obaveze koje imaju u vezi sa zaštitom i promovisanjem ljudskih prava žrtava trgovine ljudima kroz koordinaciju mjera u strateškom partnerstvu sa civilnim društvom - proces kojim se potencijalna žrtva trgovine ljudima upućuje specijaliziranim službama i kroz koji joj se pruža pomoć.

tijelo koje čine predstavnici/ce potpisnika Sporazuma se u pravilu sastaje dva puta godišnje, a po potrebi organizuje *ad hoc* sastanke, posebno u slučaju kada se pojavi (potencijalni) slučaj trgovine ljudima koji zahtijeva saradnju i koordinarno djelovanje gore navedenih aktera.

Osim toga, institucionalni okvir čine i sljedeće institucije:

- Uprava policije koja u okviru zakonskih ovlašćenja istražuje trgovinu ljudima i upućuje slučajeve na krivično gonjenje;
- državno tužilaštvo koje krivično goni počiniocima krivičnog djela trgovine ljudima;
- sudovi koji su nadležni za pružanje sudske zaštite oštećenima;
- Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima pri Generalnom Sekretarijatu Vlade Crne Gore koja koordinira aktivnosti na planu prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, sprovodi, u saradnji sa Upravom za kadrove i nevladinim organizacijama, programe prevencije i edukacije za predstavnike institucija koje dolaze u kontakt sa žrtvama trafikovanja (granična policija, zdravstvo, ustanove socijalne zaštite, itd.), prikuplja i objedinjuje statističke podatke dobijene od Skloništa za žrtve trgovine ljudima, policije, državnog tužilaštva i Vrhovnog suda. Osim toga, Kancelarija je 2009. godine pokrenula i besplatnu **SOS liniju za žrtve trgovine** koja je na raspolaganju građanima 24 h.
- Sklonište za žrtve trgovine ljudima koje je formirano 2004. godine i pruža smještaj i pravnu, psihosocijalnu i medicinsku pomoć žrtvama trgovine ljudima. Sklonište vodi NVO Crnogorski ženski lobi, a od 2006. godine njegov rad u potpunosti finansira Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima.

Od otvaranja Skloništa za žrtve trgovine ljudima u Crnoj Gori (2004 god.) broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima je u opadanju poslednjih 3 godine. Osim toga, ostaje pitanje kako su i ti zvanični slučajevi tretirani od strane odlučujućih faktora u dijelu zaštite njihovih prava odnosno od strane predstavnika sudske vlasti? Čini se da osnovni problem leži u neefikasnosti zvanične/formalne identifikacije potencijalnih žrtava trgovine ljudima, što rezultira sve manjim brojem žrtava iz godine u godinu. Za razliku od većine zemalja u regionu gdje u postupku identifikacije potencijalnih žrtava učestvuju predstavnici Centara za socijalni rad, Hitne pomoći i NVO-a koje se bave ovom problematikom, u Crnoj Gori formalna identifikacija je i dalje u nadležnosti policije. Ako tome dodamo problem procesuiranja slučajeva trgovine ljudima sa posebnim osvrtom na kažnjavanje počinioca tih krivičnih djela, dobijamo jasan pregled sve manjeg broja optužnica unazad par godina.

Na osnovu naprijed navedenih informacija mogu se identifikovati sljedeći problemi:

- problem adekvatne primjene Krivičnog Zakonika i Zakonika o krivičnom postupku,
- problem (ne)diskriminatornog odnosa predstavnika policije, sudstva i tužilaštva prema žrtvama trgovine ljudima,
- problem objektivnosti suđenja, obezbjeđenja validnih dokaza i dužine trajanja sudskih procesa, koji utiče na uskraćivanje prava žrtvama trgovine ljudima i njihovu ponovnu viktimizaciju,
- problem nedostatka održivih mehanizama za reparaciju žrtava,
- problem tzv. „ugovorenih brakova“ u romskoj i egipćanskoj zajednici u Crnoj Gori.

6. Statistički podaci

Kao relevantni pokazatelji situacije u Crnoj Gori, najčešće se navode podaci Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima. Imajući u vidu različite interpretacije podataka koje se odnose na ukupan broj žrtava (posebno u odnosu na žrtve evidentirane od strane nevladinih organizacija) i sama Kancelarija je konstatovala da se ovaj problem javlja usljed različite metodologije

izvještavanja, tako da se dešava da se statistički podaci dobijeni od institucija i organizacija ne poklapaju. Sa ciljem prevazilaženja ovog problema i ustanovljavanja jedinstvene metodologije izvještavanja, oformljena je tripartitna komisija u sastavu: predstavnika Uprave policije, Vrhovnog državnog tužilaštva i Vrhovnog suda.⁹

Prema podacima Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima koji su objavljeni na zvaničnom web sajtu ove institucije, u periodu od 2004 - 2014. godine registrovano je ukupno 35 žrtava trgovine ljudima. U pitanju su strani državljani (osim u 5 slučajeva), prosječne starosti između 17 - 45 godina, iz Srbije, Kosova, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Ukrajine i Bangladeša. Od ukupnog broja žrtava, njih 6 su bila maloljetna lica, od 12 - 17 godina starosti.

U periodu 2004 - 2014. godine, Uprava policije je podnijela 21 krivičnu prijavu za krivično djelo (u daljem tekstu: kd) Trgovina ljudima i jednu za kd Trgovina djecom radi usvojenja (protiv ukupno 65 lica). U 2014. godini, podnijete su 2 krivične prijave protiv 2 lica. U periodu od 2004 – 2015, državni tužioci su podigli 20 optužnica protiv 53 lica za kd trgovina ljudima i protiv 6 lica za kd trgovina djecom radi usvojenja, dok je u 2014. godini optuženo samo jedno lice. Sa ciljem suzbijanja i sprječavanja trgovine ljudima i ilegalnih migracija, Uprava policije je 2014. godine pokrenula akciju „Trafiking“, koja ima za cilj identifikaciju žrtava trgovine ljudima, kao i identifikaciju i procesuiranje počinitelja ovog krivičnog djela.

Od 2004 - 2015. godine kod nadležnih sudova bilo je u radu ukupno 18 predmeta za trgovinu ljudima i 1 u vezi sa trgovinom djecom radi usvojenja, od kojih je do 31.12.2014. pravosnažno riješeno 18. U 13 pravosnažno riješenih predmeta, 34 lica je oglašeno krivim i osuđeno na zatvorsku kaznu, dok su u 5 pravosnažnih predmeta optuženi oslobođeni od optužbe. U 2013. godini donijete su dvije presude: 1 osuđujuća (za 1 lice) i 1 oslobađajuća (za 1 lice), dok su u 2014. godini donijete 2 oslobađajuće presude u odnosu na 2 optuženih.¹⁰

7. Preporuke međunarodnih organizacija i ugovornih tijela

U izvještajima međunarodnih organizacija, Crna Gora je uglavnom prepoznata kao zemlja tranzita, a u manjem obimu kao zemlja porijekla i krajnja destinacija za žrtve trgovine ljudima.¹¹ Evropska komisija u Izvještaju o napretku Crne Gore za 2014. godinu podsjeća da posebnu pažnju treba obratiti na sprječavanje trafikinga iregularnih migranata sa ciljem sprječavanja da

⁹ Informacija preuzeta sa sajta Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima:

<http://www.antitrafficking.gov.me/rubrike/statistike/97540/Statisticki-podaci-o-KD-trgovina-ljudima.html>

¹⁰ <http://www.antitrafficking.gov.me/rubrike/statistike/97540/Statisticki-podaci-o-KD-trgovina-ljudima.html>

¹¹ State Department je u svom Izveštaju o trgovini ljudima (Trafficking in Persons Report) iz 2004. godine, u odnosu na postojanje minimuma standarda u borbi protiv trgovine ljudima svrstao Srbiju i Crnu Goru u Grupu 2 (Tier 2). U Izveštaju je objašnjeno: „Zemlja je smještena na listu za posmatranje Grupe 2 na osnovu ukupnih uloženi napor, gdje se pokazalo da značajan napredak nije ostvaren, posebno u slučaju Crne Gore“, (pri čemu se mislilo na tada aktuelan slučaj moldavske državljanke S.Č. – prim. autora). Podatak preuzet iz dokumenta *Trgovina ljudima u Republici Srbiji – Izveštaj za period 2000 – 2010*, str.52, dostupno putem linka: <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/palermo-2010-SRP-web.pdf>. Osim toga, u izvještaju za 2006.godinu, navodi se sljedeće: „Bilo je izveštaja da su neki policijski i carinski zvaničnici omogućili trgovinu ljudima, a podmićeni službenici pružali obezbeđenje objektima u kojima se odvijala prostitucija u 2005.godini, dostupno putem linka: <http://serbian.serbia.usembassy.gov/sr/tip-2006-srbija2.html>. U Izveštaju za 2012. godinu, konstatuje se da nije bilo napretka u podizanju optužnica, te da Crna Gora ne ispunjava u potpunosti minimum standarda za iskorjenjivanje trgovine ljudima, str. 58, dostupno putem linka: <http://www.state.gov/documents/organization/192596.pdf>

tražiocima azila, posebno oni koji su smješteni u Centru za azilante u Spuzju, dođu u kontakt sa trafikantima.

Savjet za ljudska prava UN-a u preporukama upućenim Crnoj Gori u junu 2013. godine, u okviru Opšteg periodičnog pregleda stanja ljudskih prava¹² poziva Vladu da intenzivira aktivnosti na planu sprječavanja i sankcionisanja svih oblika trgovine ljudima, sa posebnim osvrtom na prevenciju učestalih ugovorenih brakova i dječjeg rada.

UN Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava u Zaključnim primjedbama br. 18, 19 i 20¹³ donijetim 12. decembra 2014. godine u vezi sa primjenom Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u Crnoj Gori, izražava zabrinutost zbog ograničenih kapaciteta za sprovođenje zakona i identifikaciju žrtava, malog broja sudskih postupaka i blagih kazni izrečenih trafikantima. Komitet apeluje na državu da osigura efikasne istrage i krivično gonjenje počinilaca, vodi ažurirane statističke podatke o broju žrtava, počinilaca, presuda i vrstama dosuđenih sankcija, kao i da osigura pristup djelotvornim pravnim lijekovima, uključujući i pravo na pravičnu novčanu naknadu zbog pretrpljene štete.

Komitet posebno izražava zabrinutost zbog učestalosti dječjeg rada (naročito dječjeg prosjačenja) i nedovoljnog sankcionisanja ugovorenih brakova. U vezi sa ugovorenim brakovima, Komitet naglašava potrebu za kampanjama podizanja svijesti o kažnjivosti i štetnim posljedicama takvih brakova i obavezuje državu da prikuplja precizne podatke razvrstane po polu, starosti i nacionalnosti žrtava. U vezi sa suzbijanjem dječjeg prosjačenja, Komitet je dao preporuku državi da sprovodi efikasniji inspekcijski nadzor, preduzima kampanje za podizanje svijesti među roditeljima, prikuplja podatke o mjerama koje se preduzimaju sa ciljem sprečavanja i kažnjavanja radne eksploatacije djece, a žrtvama pruži potrebnu pomoć i rehabilitaciju.

8. Percepcija problema trgovine ljudima u Crnoj Gori – istraživanje javnog mnjenja

Polazeći od nedovoljne informisanosti građana indikovane kroz višegodišnji rad nevladinih organizacija sa žrtvama i članovima zajednice, u okviru projekta je sprovedeno kvalitativno terensko istraživanje koje je imalo za cilj da pruži jasniji uvid u to kako opšta javnost percipira fenomen trafikinga. Istraživanje je sprovedeno tehnikom direktnog intervjua sa ispitanicima, prema unaprijed strukturisanom upitniku, sa ciljem da se prikupe stavovi o prirodi i oblicima krivičnog djela trgovine ljudima, mehanizmima prijavljivanja i procesuiranja, ali i o ulozi i položaju žrtava. Istraživanje je izvršeno na uzorku od 100 građana i građanki Crne Gore, starijih od 18 godina, izabranim metodom višestepenog stratifikovanog slučajnog uzorka.

Na osnovu analize datih odgovora može se zaključiti da su građani u velikoj mjeri upoznati sa postojanjem trgovine ljudima, njenim uzrocima i posljedicama, te da su informisani da je ovaj

---

¹² Universal Periodical Review (UPR) predstavlja instrument monitoringa stanja ljudskih prava u zemljama članicama Ujedinjenih nacija. Kreiran je 2006. godine od strane Generalne skupštine UN-a Rezolucijom 60/251 i primjenjuje se od 2008. godine sa ciljem da se obezbijedi efikasan instrument monitoring stanja ljudskih prava, ali i da se izvrši dodatni pritisak na države članice da obezbijede djelotvornu zaštitu ljudskih prava u nacionalnim okvirima. Tokom UPR ciklusa koji traje 4 godine, stanje ljudskih prava se razmatra u svim UN članicama i sačinjava se završni izvještaj sa preporukama koje država treba da sprovede do sljedećeg ciklusa.

¹³ Concluding Observations on the Initial Report of Montenegro, dostupno putem linka: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fMNE%2fCO%2f1&Lang=en

fenomen prisutan u zemlji i regionu i da je generalno zakonski kažnjiv. Nivo informisanosti je, pak, mnogo manji i kada je riječ o obavezama koje je Crna Gora preuzela ratifikacijom međunarodnih konvencija, kao i o tome na koji način se trafiking može identifikovati (i na kojim „kritičnim mjestima“), prijaviti i na koji način se kažnjava. Kada su u pitanju neki specifični aspekti ovog problema, poput uloge i položaja žrtve, načina na koji se one vrbuju i eksploatišu, u koje sve zabranjene svrhe, kao i zbog čega i na koji način žrtve ostaju u lancu trgovine ljudima, odgovori građana ukazuju na postojanje određenih stereotipa, prevashodno rodnih.

Naime, trafiking se najčešće percipira kao organizovana otmica i prodaja ljudi radi njihove dalje eksploatacije, najčešće seksualne, koja se ujedno navodi kao glavna svrha trafikinga. Ispitanici uglavnom ne dovode u vezu radnu eksploataciju (dječje prosjačenje, neplaćen rad, i sl.) sa trgovinom ljudima, osim u manjoj mjeri u kontekstu prijavljivanja na lažne poslovne ponude ili oglase za slobodna radna mjesta u zemlji i inostranstvu. Među najčešćim uzrocima trafikinga navode siromaštvo, ekonomsku nejednakost, nasilje, nezaposlenost i migracije. Građani su svjesni i posljedica ove trgovine koje se po njihovom mišljenju manifestuju kao zlostavljanje, zastrašivanje, prijetnje, nasilje i ograničenje (ili, pak, potpuna zabrana) slobode kretanja.

Kada je u pitanju pogled na žrtve trafikinga, najveći broj ispitanika prepoznaje kao najugroženiju grupu djevojčice i žene koje bježeći od siromaštva i nasilja u porodici, postaju žrtve seksualne eksploatacije, dok znatno manji broj označava i muškarce kao potencijalne ili stvarne žrtve organizovane trgovine ljudima. Najveći procenat ispitanika smatra da su žrtve najčešće strani državljani, dok je procenat onih koji smatraju da među žrtvama ima i domaćih državljana relativno nizak. Prema odgovorima ispitanika, najčešće se u ulozi trafikanata nalaze osobe čiji je identitet poznat žrtvama, odnosno osobe iz njihovog bliskog okruženja, rijetko treća lica.

Naglašena rodna dimenzija ovog problema, kao i nedostatak razumjevanja za veoma složen položaj žrtve, evidentni su u odgovorima koji se odnose na krivicu žrtve za situaciju u kojoj se nalazi, njenu krivičnu odgovornost, ali i na odgovornost počinioca. Naime, najviše je onih koji smatraju da žrtva ne bi trebalo da odgovara krivično ukoliko se u lancu trgovine ljudima našla mimo svoje volje, usljed otmice, fizičkog i psihičkog nasilja, ucjene, sile ili je na neki drugi način bila prinuđena na eksploataciju. Sa druge strane, ako je žrtva svojevoljno ušla u lanac trgovine ljudima (čak i ako nije bila svjesna da je u pitanju krivično djelo i koje su njegove posljedice) ona može biti djelimično pozvana na odgovornost. Ovakvi odgovori dodatno ukazuju na nedovoljno poznavanje standarda zaštite žrtava koji se odnose na dobrovoljni pristanak žrtve i zaštitu od inkriminacije. Osim toga, oni jasno pozivaju na ciljanu kampanju podizanja svijesti koja bi bila usmjerena na veću senzibilizaciju javnosti i boljem razumijevanje potreba žrtava, ali i na eliminaciju rodno zasnovanih stereotipa i diskriminatornih praksi u postupanju prema njima.

9. Istraživanje stavova ključnih aktera o problemima trafikinga

Sa ciljem boljeg razumijevanja problema koji se tiču trgovine ljudima, CEDEM je organizovao i istraživanje stavova ključnih aktera koji kao predstavnici relevantnih institucija i imaju iskustva sa ovim problemom.

Dizajn istraživanja je podrazumijevao sljedeće:

- Pristup: kvalitativno istraživanje
- Metod: Fokus grupa
- Učesnici u diskusiji: predstavnici relevantnih institucija
- Broj učesnika u grupnom intervjuu je 9 i to:
  - Zamjenik Osnovnog državnog tužioca
  - Inspektor za maloljetnike

- Savjetnik u Vladi za pitanja trafikinga
- Predstavnik Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima
- Predstavnik relevantne NVO koja se bavi trgovinom ljudima
- Zaposleni aktivista koji radi u Skloništu
- Zaposleni u tužilaštvu koji se bavi problemima maloljetničke delikvencije
- Predstavnik Centra za socijalni rad
- Predstavnik Doma zdravlja

Trajanje: 2 časa i 35 minuta

Empirijska evidencija: audio snimanje i bilješke

- analiza empirijskog materijala:
- Transkripcija
- otvoreno kodiranje
- kreiranje fokus kodova
- kreiranje bilježaka
- validiranje bilježaka
- povezivanje kodova sa referentnim okvirom
- upotreba softver-a Nvivo

Ključno istraživačko pitanje: Koji su ključni problemi u bormi protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori?

Specifična istraživačka pitanja:

- Koji su ključni problemi identifikacije žrtve trgovine ljudima?
- Koji su ključni problemi u radu sa žrtvama trafikinga?
- Koji su to ključni sistemski/institucionalni problemi?
- Koji su to ključni problemi u penalizaciji počinioca?

Problemi identifikacije žrtvi

Hronološki posmatrano, prvi problem sa kojim se susreću institucije i njihovi predstavnici, pa i građani kao potencijalna podrška u borbi protiv trafikinga, jeste problem identifikacije žrtve. Ovaj problem se javlja usljed činjenice da žrtva nerijetko nije ni svjesna da je žrtva, i/ili se nalazi u specifičnoj prinudnoj situaciji usljed koje se ponaša kooperativno u odnosu na počinioca/protektora koji se bavi trgovinom. U praksi, najveći broj žrtava identifikuje Uprava policije u lokalnim centrima bezbjednosti, posredstvom inspektora za maloljetničku delikvenciju i/ili organizovani kriminal, a u skladu sa Planom borbe protiv trafikinga na nivou Uprave policije. Metodološke smjernice za identifikaciju žrtava su sadržane u Sporazumu o saradnji u oblasti borbe protiv trafikinga. Metodologija identifikacije podrazumijeva, prije svega, poznavanje i primjenu seta indikatora na osnovu kojih se može identifikovati potencijalna žrtva trafikinga.

U okviru ove skupine problema koji se tiču identifikacije žrtava trgovine istraživanjem smo identifikovali nekoliko ključnih, koje navodimo i elaboriramo u narednim redovima.

1. *Nedovoljna obučenost zaposlenih u relevantnim institucijama.* Zaposleni u institucijama koje se direktno bave problemima trafikinga nerijetko nisu dovoljno obučeni da prepoznaju žrtve trgovine ljudima. Ovaj problem se dešava iz tri ključna razloga. Prvo, može se reći da je relativno mali broj obuka u odnosu na broj predstavnika institucija koji mogu doći (ili dolaze) u kontakt sa žrtvama. Drugo, postoji nedostatak posebnih programa informisanja namijenjenih ranjivim i marginalizovanim grupama, i treće, u ovim institucijama je relativno visok stepen fluktuacije (turnovera), usljed čega oni koji su

obučeni i u čiju je obuku dosta uloženo, odlaze da rade u druge institucije koje se ne bave problemima trafikinga, a na njihova mjesta dolaze novi kadrovi koji nisu obučeni.

2. *Relativno nisko učešće zdravstvenih radnika u prijavljivanju žrtava.* Zdravstveni radnici rijetko prijavljuju policiji sumnju na postojanje trafikinga, jer često ne prepoznaju žrtve takvog krivičnog djela, iako postoje brojne medicinske dijagnoze (pod oznakom 'x') koje se odnose na povrede nastale nasiljem, uključujući fizičko i seksualno nasilje. Evidencija o utvrđenim dijagnozama se prosjeđuje samo Institutu za javno zdravlje, a ne i Upravi policije.
3. *Nedostatak senzibiliteta i motivacija zaposlenih u relevantnim institucijama.* Veliki broj zaposlenih u institucijama nije motivisan i/ili nema senzibilitet da se bavi problemima trafikinga, naročito kada je riječ o žrtvama i rješavanju njihovih konkretnih problema i potreba. Ovaj problem ima dva aspekta. Prvi je generalno problem motivacije zaposlenih u svim institucijama društva usljed niskih primanja i nedostatka organizacije, i drugo, nepostojanje empatije prema žrtvama trgovine, te nepostojanje unutrašnje potrebe da se ostvari identifikacija i solidarnost sa žrtvama, a ovo prevashodno zbog težine problema, kao i nedostatka statusnih i drugih benefita koji bi iz proistekli iz bavljenja tom vrstom problema.
4. *Neodgovornost odgovornih.* Ovo je inače pitanje koji se ne pojavljuje samo u rješavanju problema trafikinga, već se tiče jednog šireg kulturološkog i političkog konteksta. Na svim nivoima ingerencije u crnogorskom društvu, podrazumijevaju se status i benefiti koji iz tog statusa proističu, ali nažalost, ne uvijek i odgovornost. U praksi, kada je riječ o problemu trafikinga, oni koji su odgovorni za njegovo rješavanje, ako ne reaguju u konkretnoj situaciji i ne urade posao u skladu sa pravnom regulativom i obavezama koje proističu iz njihovog posla, vrlo izvjesno neće snositi nikakvu odgovornost.
5. *Strah od posljedica.* Nerijetko pokrovitelji i organizatori trgovine ljudima potiču iz kriminalnih miljea. Usljed toga, oni koji se bave rješavanjem problema žrtava se potencijalno mogu naći na „meti“ onih koji smatraju da su žrtve u njihovom „vlasništvu“. Konsekventno, ova opasnost, koja je direktna i lična, može djelovati inhibitorno na predstavnike institucija u pravcu nepreuzimanja svih potrebnih mjera koje su predviđene u postupku identifikacije žrtve (narodski rečeno, od straha oni „okreću glavu na drugu stranu“).
6. *Ažurnost razmjene informacija među institucijama.* Kada je riječ o identifikaciji žrtava trafikinga, brzina reakcije institucija je veoma važna. Naime, kada neko od predstavnika relevantnih institucija posumnja da se u nekom slučaju potencijalno radi o trgovini ljudima, neophodno je da se brzo razmjene informacije sa ostalim institucijama i da se hitno reaguje, jer u suprotnom, u veoma kratkom roku, žrtva i njen „pokrovitelj“ mogu da nestanu, najčešće napuštanjem teritorije Crne Gore. Ne postoji pravno regulisan i efikasan mehanizam brze razmjene informacija između institucija u ovim slučajevima. Iako je isti načelno uređen Sporazumom o saradnji, njegova primjena se više temelji na personalnim kontaktima i relacijama, a manje na institucionalizovanim praksama.

Problemi u radu sa žrtvama – pomoć, zaštita i reintegracija

U ovom segmentu smo identifikovali ključne probleme koji se tiču samog rada sa žrtvama trafikinga, a koji se u najvećoj mjeri svode na pomoć i zaštitu koju im je potrebno pružiti žrtvama. Jasno je da je sam rad sa žrtvama veoma delikatan, nerijetko praćen nekooperativnim

odnosom i nepovjerenjem žrtve prema institucijama koje joj pružaju pomoć. Takođe, sastavni dio problema jeste i uvijek prisutan, eksplicitan ili prikriven pritisak „treće strane“ (počinioca, porodice žrtve, prijateljskih i/ili neformalnih grupa) na žrtvu. Najvažnija institucija koja ima funkciju da pruži zaštitu žrtvama jeste Sklonište. Ono pruža smještaj, hranu, odjeću i obuču za žrtve, za vrijeme boravka, kao i psihološku i socijalno-medicinsku pomoć. Pristup zdravstvenim uslugama (primarnoj medicinskoj zaštiti) se obezbjeđuje prilikom prijema žrtve u medicinsku ustanovu ili u samom Skloništu, posredstvom mobilnog tima.

Ključni problemi u zbrinjavanju žrtvi su navedeni u narednim redovima.

1. *Nepoznavanje stranih jezika.* Žrtve trgovine ljudima uglavnom dolaze iz drugih zemalja (van Crne Gore). One govore drugim jezikom i veoma je teško uspostaviti komunikaciju sa njima, tim prije što predstavnici institucija uglavnom ne govore jezik žrtve. Usljed jezičke barijere koja uzrokuje lošu komunikaciju, veoma je teško pružiti adekvatnu pomoć i podršku žrtvama.
2. *Pokušaji suicida i bjekstva.* Žrtve trgovine ljudima se nalaze u specifičnom psihofizičkom stanju. U periodu prije smještanja u Sklonište bile su izložene veoma teškim iskušenjima, pritiscima i nad njima je nerijetko vršeno nasilje različite vrste. Usljed kumulativnog dejstva ovih faktora, kao i supstancijalnih pritisaka koji objektivno postoje, te nemogućnosti da se iznađe valjano rješenje, nerijetko se registruju i pokušaji suicida. Drugi problem jeste pokušaj bjekstva, koji se dešava usljed želje/potrebe ili osjećanja prinude žrtve (veoma često i internalizovanog) da mora da se vrati u prethodno okruženje.
3. *Problem neprihvatanja statusa žrtve.* Jedan od problema jeste i situacija u kojoj žrtva ne želi da sebe identifikuje kao žrtvu (iako to očito jeste slučaj). Kada je riječ o maloljetnim licima, ovo nije istaknuto kao problem, ali jeste kada je riječ o punoljetnim licima koje ne priznaju da su žrtve i jednostavno žele da napuste Sklonište ili drugu instituciju u kojima su zbrinute. Kao punoljetne osobe, ne postoji razlog da se žrtve zadržavaju, a jednako, ako nema žrtve, nema ni počinioca. U ovim situacijama ne postoje zakonski mehanizmi da se žrtva zadrži, te da joj se pruži neohodna pomoć.
4. *Nerazvijeni programi resocijalizacije i reintegracije žrtve nakon okončanja sudskog postupka i izlaska iz Skloništa.* Jedan od problema jeste i pitanje šta se dešava sa žrtvom u pogledu njene resocijalizacije i/ili reintegracije nakon što napusti Sklonište. Učesnici u diskusiji ističu da ne postoji servis za stanovanje uz podršku, kao ni posebni programi posredovanja u zapošljavanju žrtvama trafikinga.
5. *Legislativni problemi.* Jedan od problema u radu sa žrtvama jeste i određivanje staratelja za posebne slučajeve koji se dodjeljuje žrtvi shodno Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti. Najprije, rokovi u određivanju staratelja su ekstenzivni. Sa druge strane, sam staratelj je veoma važan za žrtvu i njenu rehabilitaciju, jer se „stara“ o njenoj dobrobiti, vodi računa o njenim potrebama i bez njegove/njene saglasnosti nije moguće preduzimati radnje koje se tiču zaštite žrtve. Postojeći Zakon određuje da staratelj mora biti iz matične opštine iz koje je i žrtva (ukoliko je žrtva državljanin Crne Gore ili u njoj ima prebivalište/boraviše). Sa druge strane, jedino sklonište u Crnoj Gori je locirano u Podgorici. Konsekventno, u praksi se dešavaju situacije u kojima je staratelj iz neke druge opštine (ne iz Podgorice), a žrtva se nalazi u Skloništu u Podgorici. U tim situacijama je prosto fizički nemoguće da se staratelj stara o žrtvi na adekvatan i blagovremen način. Učesnici (u diskusiji) smatraju da je potrebno pristupiti izmjenama naznačenog Zakona po kojima će se staratelj određivati nezavisno od opštine iz koje žrtva dolazi, a u skladu sa interesima njene

Sistemska/institucionalni problemi

1. *Problem evidencije slučajeva trafikinga.* Jedan od problema jeste nepotpuna evidencija koja se (ne) vodi kada je riječ o žrtvama/slučajevima trafikinga. U sistemu zdravstva ne postoji posebna evidencija o žrtvama koje su zatražile medicinsku pomoć ili im je ista pružena, dok se u sistemu socijalne zaštite elektronske evidencije vode samo u odnosu na maloljetnike. Kao posljedicu imamo nedostatne podatke o žrtvama i slučajevima trafikinga.
2. *Nedostatak monitoringa.* Jedan od problema jeste u tome što ne postoji sistem praćenja statusa žrtve nakon okončanja postupka (ukoliko se žrtva ne vrati u zemlju porijekla ili treću zemlju, već nastavi da boravi u CG). Nakon okončanja slučaja, institucije gube kontakt sa žrtvom, a nerijetko usljed nedostatka monitoringa, javlja se problem recidivizma, jer žrtva nakon povratka u svoj socijalni milje ulazi u odnose koji po istom obrascu ponovo uslovljavaju njenu viktimizaciju.
3. *Kriza povjerenja između državnih institucija i NVO.* Učesnice u diskusiji koje predstavljaju relevantu NVO su ukazale da državne institucije ne doživljavaju NVO kao sastavni dio sistema (pritom, predstavnici tih institucija nisu osporili ove iskaze u diskusiji). Sa druge strane, samo Sklonište, kao ključna institucija koja se brine o žrtvama, je u ingerencijama NVO. Nedostatak javno-privatnog partnerstva ugrožava rješavanje problema, prevashodno kada je riječ o posljedicama viktimizacije.
4. *Nedostatak ljudskih i materijalnih resursa.* Jedan od problema jeste i nedovoljan broj zaposlenih u relevantnim institucijama koji se bave problemom trafikinga. Tačnije, u centrima za socijalni rad, kao ni u policiji i sudskom sistemu, ne postoje kadrovi koji su specijalizovani za ovu vrstu krivičnih djela i koji se bave isključivo trafikingom. Riječ je o zaposlenima koji se bave širim spektrom problema i socijalno-patoloških pojava, a trafiking je samo jedan od ovih problema.
5. *Otežan pristup efikasnoj pravnoj pomoći.* Ovaj problem se javlja usljed nedovoljno razvijenih kapaciteta službi za podršku svjedocima, žrtvama i oštećenima u krivičnom postupku. Podrška se realizuje posredstvom opštih službi za pružanje besplatne pravne pomoći pri osnovnim sudovima, dok žrtve u Skloništu dobijaju samo osnovne pravne savjete.
6. *Nedovoljna garancija bezbjednosti u Skloništu.* Žrtve se nerijetko ne osjećaju dovoljno bezbjedno u Skloništu. I pored mjera zaštite koje se preduzimaju, počinioci krivičnih djela trgovine ljudima nalaze načine da stupe u kontakt sa žrtvama u Skloništu, i da utiču na njih, što posljedično proizvodi osjećanje nesigurnosti žrtve, koje nerijetko u krajnjoj liniji može da rezultira gubitkom kooperativnosti žrtve u budućem krivičnom gonjenju počinioca. Ovdje se ubrajaju i „arhitektonski problemi“, s obzirom na to da žrtva ne želi da bude viđena kada ulazi i izlazi iz Skloništa.

Problemi penalizacije (kažnjavanja počinioca)

Poseban problem u borbi protiv trgovine ljudima jeste i efektivna i dosljedna primjena krivično-pravnih propisa sa ciljem kažnjavanja izvršilaca krivičnog djela trgovine ljudima. U okviru grupnog intervjua, identifikovali smo ključne probleme koji otežavaju efektivnu penalizaciju počinioca.

1. *Mali broj pravosnažnih osuđujućih presuda.* Broj žrtava, prema parametrima koje primjenjuju NVO, i onih koje formalno-pravno identifikuju institucije sistema se razlikuje.

Primjetan je trend smanjenja broja identifikovanih žrtava, u formalno-pravnom smislu, u posljednje 3 godine.

2. *Problem pribavljanja validnog dokaznog materijala.* Optužba se uglavnom zasniva na izjavi žrtve koja često ne upućuje precizno na trafikante, pomagače ili svjedoke što, u nedostatku drugih materijalnih dokaza, nije dovoljno za osuđujuću presudu. Osim toga, postoje i pokušaji da se smanji kredibilitet žrtve od strane odbrane. Sa druge strane, žrtve često daju izjave u traumatskim stanjima i nakon preživljenog nasilja. Nerijetko su niskog stepena obrazovanja i veoma često ne govore službeni jezik. Problem u pribavljanju validnih i potpunih dokaza predstavlja i oskudna medicinska dokumentacija na osnovu koje se ne može izvršiti adekvatno vještačenje povreda koje je žrtva zadobila, niti precizno utvrditi mehanizam i vrijeme njihovog nastanka. Nedostatak medicinske dokumentacije otežava proces direktnog dovođenja u vezu žrtve i počinioca.

PREPORUKE:

- Ratifikovati Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica sa ciljem veće zaštite radnika – migranata od svih oblika eksploatacije;
- Redovno usvajati i implementirati akcione planove zasnovane na inoviranoj Strategiji borbe trgovine ljudima. Utvrditi mehanizam za praćenje i evaluaciju njihovog sprovođenja i obezbijediti adekvatna sredstva za implementaciju planiranih mjera;
- Usvojiti Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, kako bi se omogućilo žrtvama da potražuju naknadu štete od države za štetu pretrpljenu usljed krivičnog djela trgovine ljudima. Proširiti čl. 2 Predloga zakona tako da se trgovina ljudima iz čl. 444 KZ CG jasno definiše kao krivično djelo nasilja u smislu ovog zakona i time omogućiti lakši pristup licima koja imaju zakonom priznat status žrtve na naknadu štete, u skladu sa Konvencijom Savjeta Evrope o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja;
- Razviti i implementirati programe sistemske prevencije trgovine ljudima na nivou opšte javnosti, profesionalaca i grupa koje su u riziku od trgovine ljudima. Posebnu pažnju posvetiti adekvatnom informisanju marginalizovanih zajednica, kroz razumljive i pristupačne kanale informisanja;
- Uspostaviti stalnu i produktivnu saradnju stručnjaka i predstavnika medija i zajednički rad u najboljem interesu i zaštiti integriteta žrtava trgovine ljudima, kao i informisanja javnosti u cilju prevencije trgovine ljudima.
- Razviti pravno obavezujuće smjernice za vođenje intervjua sa žrtvama, kao i formalne indikatore za rano prepoznavanje i identifikaciju žrtava (prema nedavno sačinjenoj Listi indikatora) i iste u dovoljnom broju primjeraka proslijediti svim institucijama koje postupaju sa žrtvama (posebno graničnoj policiji i zdravstvenim institucijama koje su često „prve“ karike u identifikaciji žrtava) sa ciljem da se obezbijedi ujednačena i jedinstvena primjena tih indikatora u svim slučajevima trafikiranja;
- Uspostaviti i redovno ažurirati centralizovanu bazu podataka o žrtvama trgovine ljudima, u skladu sa Preporukom br.18 Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava,

upućenju Crnoj Gori u decembru prošle godine. U tu svrhu ustanoviti jedinstveni obrazac koji se automatski popunjava prilikom identifikacije žrtava i obezbijediti podatke razvrstane po polu, starosti i nacionalnosti. Posebnu pažnju posvetiti vođenju evidencija koje se odnose na djecu žrtve trgovine ljudima.

- Kreirati posebne programe pomoći za djecu žrtve trgovine ljudima u svim fazama, počev od faze zbrinjavanja, preko identifikacije do reintegracije djece – žrtava (uključujući i stvaranje uslova za urgentno zbrinjavanje djece – žrtava, bilo da je riječ o stranim ili domaćim državljanima van Podgorice), na temelju Smjernica UNICEF-a za zaštitu djece žrtava trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi¹⁴ u saradnji sa lokalnim samoupravama i lokalnim nevladinim organizacijama. Osnažiti kapacitete profesionalaca za primjenu ovih Smjernica, kao i novih zakonskih propisa iz oblasti socijalne i dječije zaštite, posebno kapacitete lokalnih centara za socijalni rad, u južnoj i sjevernoj regiji Crne Gore;
- Što hitnije kreirati državne programe dugoročne reintegracije žrtava trgovine ljudima i obezbijediti njihovu dostupnost u kombinovanim slučajevima trgovine ljudima sa ciljem sprječavanja reviktimizacije žrtve. Obezbijediti adekvatan pristup obrazovanju i tržištu rada, kroz posebne programe namijenjene (re)integraciji žrtava trgovine ljudima, u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje Crne Gore i nevladinim organizacijama koje pružaju servise podrške žrtvama.
- Sprovoditi detaljnija istraživanja profila žrtava i počinitelja. Posvetiti posebnu pažnju individualnom pristupu u ocjenjivanju potreba svake žrtve pojedinačno, naročito u slučaju djece i žena. Uključiti inspekciju rada u državne referalne mehanizme i odgovarajuća tijela za nadzor nad primjenom Strategije za borbu protiv trgovine ljudima;
- Pojačati djelovanje policije, u saradnji sa tužilaštvima, sudovima za prekršaje ili centrima za socijalni rad koji su nadležni za pokretanje postupka oduzimanja starateljstva u slučaju teže zanemarivanja i zapuštanja djeteta, sa ciljem efikasnijeg otkrivanja i procesuiranja trgovine djecom u svrhu radnog iskorišćavanja djece kroz prisilni rad i prosjačenje.

---

¹⁴ Guidelines For Protection Of The Rights Of Children Victims Trafficking In Southeastern Europe: http://www.unicef.org/ceecis/0610-Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf